

фрагмент паэмы "Мёртвыя душы"; гэта пашырае сэнсавую прастору тэксту і выяўляе яго дыялог з адным з самых прэцэдэнтных для М.А.Булгакава твораў: "Очарованный проситель возвращался домой чуть не в восторге, думая: "Вот, наконец, человек, каких нужно побольше, это просто драгоценный алмаз!" Но ждет проситель день, другой, не приносят дела на дом, на третий тоже. Он в канцелярию, дело и не начиналось; он к драгоценному алмазу..." (Параўнайце са словазлучэннем "драгоценный камень" у прыведзеным урыўку з аповесці "Сабачае сэрца". Пра тое, наколькі важным для Булгакава з'яўляецца гэты фрагмент, сведчыць алюзія ў рамане "Майстар і Маргарыта" – словы, якія часта ўжывае Кароўеў пры зваротах, напрыклад, пры звароце да фіндырэктара Рымскага: "Алмаз вы наш небесный, драгоценнейший господин директор").

Аналіз намінацый цэнтральнага персанажа твора дазваляе:

1. Прачытаць канцэптуальную інфармацыю, якая заключана ў творы, – умяшанне ў натуральны, устаноўлены Богам, ход развіцця чалавека і, шырэй, грамадства – гэта злачыства.

2. Выявіць некаторыя элементы моўнай карціны свету аўтара: а) аслабленае сувязі паміж часткай і цэлым, самастойнае існаванне частак; б) апрадмечванне, арэчаўленне жывога, што мае вынікам нерасчлянёнае, амбівалентнае ўяўленне пра жывое і мёртвае.

Асноўнай з'яўляецца семантыка ператварэння, страчвання дакладна акрэсленай мяжы паміж жывым і мёртвым, дабром і злом. Гэта дазваляе змадэліраваць прастору твора на перасячэнні процілеглых пачаткаў (кватэра прафесара знаходзіцца на перасячэнні *Пречистенского переулка* і *Обухова*. У семантыцы гэтых тапонімаў адбываецца працэс ажыўлення ўнутранай формы, і кожны з іх звязваецца адпаведна з Шарыкам і Шарыкавым), стварыць неадназначны вобраз вучонага і паставіць у цэнтр твора-эксперымента ідэю ператварэння сакральнага у прафанае. Падобнае да гэтага мадэліраванне прасторы стане характэрнай рысай наступных твораў М.А.Булгакава, у тым ліку і рамана "Майстар і Маргарыта".¹⁰

3. Ахарактарызаваць некаторыя асаблівасці тыпу тэксту: самастойнасць дыскурсаў, устаноўка на тып тэксту, больш уласцівы драматычнаму твору; а таксама выявіць яго дыялагічнасць, накіраванасць да шырокага культурнага кантэксту.

Такім чынам, вынікам аналізу намінацый з'яўляецца адно з магчымых прачытанняў твора М.А.Булгакава "Сабачае сэрца".

¹ Гл.: Михаил Булгаков: Современные толкования. К 100-летию со дня рождения: Сборник обзоров. М., 1991.

² Интерпретация художественного текста. Под ред. М.И.Гореликовой. М., 1984. С.11.

³ Арутюнова Н.Д. Номинация и текст // Языковая номинация. Виды наименований. М., 1977. С.307. Класіфікацыя тыпаў намінацый узятая з гэтай жа крыніцы.

⁴ Фаріно Е.Ж. Как и что сообщается или оспаривается высказыванием // Диалог. Карнавал. Хронотоп. 1994. №3. С.40 і далей.

⁵ Добжиньская Т. Метафорическое высказывание в прямой и косвенной речи // Теория метафоры. М., 1990. С.463 і далей.

⁶ Волошинов В.Н. Марксизм и философия языка. Л., 1930. С.129.

⁷ Фрейденберг О.М. Поэтика сюжета и жанра. Л., 1936. С. 59 і інш.

⁸ Гэтую праблему раскрывае А.Вежбіцка ў артыкуле: А. Вежбіцка. "Дескрипция или цитация?" // Новое в зарубежной лингвистике. Вып.13. Лингвистика и логика (проблемы референции). М., 1982.

⁹ Кристева Ю. Бахтин, слово, диалог и роман // Диалог. Карнавал. Хронотоп. 1993. №4. С.5.

¹⁰ Лотман Ю.М. Заметки о художественном пространстве // Труды по знаковым системам. Вып.720. Тарту, 1986.

А.М.ЛАПКОЎСКАЯ

СІСТЭМНАСЦЬ ТЭРМІНАЎ БЕЛАРУСКАЙ БАТАНІЧНАЙ ТЭРМІНАЛОГІІ

Адно з галоўных патрабаванняў да тэрмінаў заключаецца ў тым, што яны павінны быць сістэмнымі. Вывучаемы аб'ект, як правіла, суадносіцца з раней вывучанымі аб'ектамі, якія знаходзяцца ў тым жа паняццёвым радзе лагічнай схемы навуцы, гэта значыць у адной сістэме. У выніку новае паняцце з'яўляецца абумоўленым пэўнай сістэмай, якая існавала яшчэ дагэтуль. Таму істотна, як падкрэсліваў А.А.Рэфармацкі, каб тэрмін быў "семантычна парадыгматычным, гэта значыць у кожнай тэрміналогіі суаднесены (і абавязкова суаднесены, калі ён тэрмін) з тымі ці іншымі паняццямі."¹

Тэрмін (як знак, які выступае ў функцыі лагічнага вызначэння паняцця ў лагічнай схеме навукі) павінен, з аднаго боку, дакладна арыентаваць на аб'ект у сістэме, а з другога (як моўная адзінка канкрэтнай тэрміналогіі) – характарызавацца лексічнай сістэмнасцю і разглядацца ў яго адносінах да іншых тэрмінаў. З гэтага вынікае, што патрабаванне сістэмнасці тэрміна павінна рэалізавацца ў двух планах: у плане зместу і ў плане выражэння.

Звернемся да прыкладаў і разгледзім, наколькі праяўляецца сістэмнасць тэрмінаў у беларускай батанічнай тэрміналогіі. Прааналізуем адну з груп тэрмінаў іншамоўнага паходжання, якія ўваходзяць у класіфікацыйны рад "тканкі". Паняццыйны змест кожнага з іх адлюстроўваецца ў адпаведнай дэфініцыі:

гіпадэрма – 'тканка з невялікай колькасцю хларапластаў або зусім без іх, якая размешчана пад эпідэрмай' (БіялЭС, 136);

мезадэрма – 'тканка першаснай кары караня, якая займае большы яе аб'ём і складаецца з танкасценных, буйных, рыхла размешчаных клетак, знаходзіцца пад экзадэрмай' (АБОР "94", 9);

парадэрма – 'псеўдапарэнхіматозная покрывная тканка вышэйшых грыбоў, зыходныя гіфальныя элементы якой становяцца больш або менш ізаметрычнымі' (СБТ, 162);

перыдэрма – 'другасная покрывная тканка сцяблоў і каранёў шматгадовых (радзей аднагадовых) раслін' (БіялЭС, 461);

пратадэрма – 'покрывная, мала дыферэнцыраваная тканка зародка' (СБТ, 196);

спарадэрма – 'покрывная тканка пылковых зярнят і спор' (БіялЭС, 601);

эксдэрма – 'тканка першаснай кары караня, размешчаная пад эпіблемай' (БіялЭС, 727);

эндадэрма – 'унутраная тканка ў сцёблах і каранях раслін' (ТСБМ, V-II, 140);

эпіблема (*рызадэрма*, *рызадэрміс*) – 'покрывная тканка караня, якая нясе каранёвыя валаскі' (ТЗ "89-90", 49);

эпідэрміс (*эпідэрма*, *скурка*) – 'покрывная тканка лістоў, сцяблоў, а таксама кветак, пладоў і насення, якая складаецца з жывых шчыльных клетак' (БіялЭС, 739).

Як вынікае з дэфініцый, узаемасувязь тэрмінаў *парадэрма*, *пратадэрма*, *эпіблема* (*рызадэрма*, *рызадэрміс*), *эпідэрміс* (*эпідэрма*, *скурка*) у тым, што яны называюць тканкі, якія выконваюць падобную функцыю (функцыю засцеражэння) і знаходзяцца на паверхні: *парадэрма* – грыбоў, *пратадэрма* – зародка, *спарадэрма* – пылковых зярнят і спор, *эпіблема* – караня, *эпідэрміс* – лістоў, сцяблоў, кветак, пладоў, насення. Тэрміны *гіпадэрма* і *эксдэрма* ўзаемазвязаны паміж сабой, таму што называюць тканкі, падобныя сваім размяшчэннем (знаходзяцца пад покрывнай тканкай): *гіпадэрма* – пад эпідэрмісам, а *эксдэрма* – пад эпіблемай. Затым размяшчаюцца ўнутраныя тканкі, названыя тэрмінамі *мезадэрма* (у каранях) і *эндадэрма* (у астатніх органах расліны), а за імі ідзе другасная покрывная тканка – *перыдэрма*.

Такім чынам, усе гэтыя тэрміны уваходзяць у адзін класіфікацыйны рад, адзінкі якога абазначаюць пэўную тканку. Гэта значыць, што кожны з іх знаходзіцца ў адной мікрагрупе, дзе існуе ўзаемасувязь паміж тэрмінамі. Агульная інтэгральная прымета даных тэрмінаў – 'тканка'. Менавіта яна і дазваляе аб'ядноўваць адпаведныя тэрміны ў адзін класіфікацыйны рад.

Дыферэнцыяльныя сэнсавыя прыметы адпаведных дэфініцый дазваляюць адрозніваць у гэтай мікрагрупе кожнае асобнае паняцце ад іншых. Так, *гіпадэрма* – гэта тканка 'з невялікай колькасцю хларапластаў або без іх', а *эксдэрма* – тканка 'першаснай кары караня'. Дыферэнцыяльнымі прыметамі дэфініцый тэрмінаў *парадэрма*, *пратадэрма*, *спарадэрма*, *эпіблема*, *эпідэрміс* з'яўляюцца: 1) 'псеўдапарэнхіматозная тканка вышэйшых грыбоў'; 2) 'мала дыферэнцыраваная тканка зародка'; 3) тканка пылковых зярнят і спор'; 4) 'тканка караня, якая нясе каранёвыя валаскі'; 5) 'тканка, якая складаецца з жывых шчыльных клетак'. А дэфініцыі тэрмінаў *мезадэрма* і *эндадэрма* маюць адпаведна наступныя дыферэнцыяльныя прыметы: 'тканка, якая складаецца з танкасценных, буйных, рыхла размешчаных клетак, знаходзіцца пад экзадэрмай' і 'унутраная тканка'. Дэфініцыя тэрміна *перыдэрма* адрозніваецца ад астатніх тым, што мае дыферэнцыяльную прымету 'другасная покрывная тканка'.

Такім чынам, можна адзначыць, што ў плане зместу тэрміны данай мікрагрупы з'яўляюцца сістэмнымі.

А зараз разгледзім, наколькі сістэмнасць у плане зместу адлюстроўваецца ў плане структуры.

Гіпадэрма (ад грэч. *hupo* (пад, знізу) + *derma* (скура) – пад скурай; *мезадэрма* (ад грэч. *mesos* (сярэдні) + *derma* (скура) – пасярэдзіне скуры; *парадэрма* (ад грэч. *para* (пры) + *derma* (скура) – пры скуры; *перыдэрма* (ад грэч. *peri* (вакол, каля) + *derma* (скура) – каля скуры; *прадэдэрма* (ад грэч. *protos* (першы) + *derma* (скура) – першасная скура; *рызадэрма* (ад грэч. *rhiza* (корань) + *derma* (скура) – скура кораня; *рызадэрміс* (ад грэч. *rhiza* (корань) + *derma* (скура) + *-is*) – скура кораня, *скурка* – скур-к-а; *спарадэрма* (ад грэч. *spora* (семя) + *derma* (скура) – скура семени; *эксэдэрма* (ад грэч. *ekso* (па-за) + *derma* (скура) – па-за скурай; *эндадэрма* (ад грэч. *endon* (унутры) + *derma* (скура) – унутры скуры; *эпіблема* (ад грэч. *epiblema* (пакрыццё)); *эпідэрма* (ад грэч. *epi* (на) + *derma* (скура) – на скуры; *эпідэрміс* (ад грэч. *epi* (на) + *derma* (скура) + *is*) – на скуры.

Як бачым, дадзеныя тэрміны аб'ядноўвае наяўнасць у кожным з іх тэрмінаэлемента *derma* (скура). Але тэрмін *эпіблема* па сваёй структуры адрозніваецца ад астатніх тым, што ўтвораны ад іншага кораня (*blema*). Праўда, ён мае тэрмін-дублет *рызадэрма*, які супадае па структуры з астатнімі тэрмінамі і гэтым больш дакладна адпавядае зместу паняцця, якое ён называе. У сваю чаргу тэрмін *рызадэрма* мае словаўтваральны варыянт *рызадэрміс*, ад якога, як і ад тэрміна *эпіблема*, з мэтай упарадкавання беларускай батанічнай тэрміналогіі, на нашу думку, можна было б пазбавіцца. Тэрмін *эпідэрміс* таксама адрозніваецца ад іншых тэрмінаў наяўнасцю суфікса *-is*. Вылучаецца па сваёй структуры і яго тэрмін-дублет *скурка*, які з'яўляецца тэрмінам уласнага паходжання. А вось словаўтваральны варыянт тэрміна *эпідэрміс* – *эпідэрма* цалкам адпавядае структуры тэрмінаў данай мікрагрупы.

Трэба адзначыць, што тэрмін *эпідэрміс* і яго дублет *скурка* зафіксаваны ўпершыню ў 1922 годзе на старонках "Весніка Народнага Камісарыята асветы С.Р.Р.Б." (вып.7–8), дзе змешчаны слоўнік батанічнай тэрміналогіі. Гэтыя тэрміны працягваюць выкарыстоўвацца і ў наш час. А словаўтваральны варыянт тэрміна *эпідэрміс* – *эпідэрма* цалкам адпавядае структуры тэрмінаў данай мікрагрупы.

Словаўтваральны варыянт *эпідэрма* ўпершыню зафіксаваны ў пятым томе другой кнігі "Тлумачальнага слоўніка беларускай мовы", які датуецца 1983 годам. Таму тэрмін-дублет *скурка* павінен застацца ў беларускай батанічнай тэрміналогіі, бо ён ужываецца ў агульным значэнні, а тэрмін *эпідэрміс* трэба замяніць тэрмінам *эпідэрма* як больш сістэмным. Не выпадкова ў "Лабараторным практыкуме па анатоміі і марфалогіі раслін" (Ерэй Л.М., Баўтута Г.А.) выкарыстаны састаўны тэрмін *эпідэрмальныя клеткі*, а не *эпідэрмісавыя*.

Такім чынам, прааналізаваўшы тэрміны, якія называюць пэўную тканку, мы можам сказаць, што даныя тэрміны з'яўляюцца сістэмнымі ў плане зместу і большая іх частка – у плане структуры.

Мікрагрупа, якую мы разгледзелі, складаецца з тэрмінаў іншамойнага паходжання, за выключэннем тэрміна *скурка*. Трэба адзначыць, што сістэмнасць, якая рэалізуецца ў двух планах, у асноўным характэрна для батанічных тэрмінаў іншамойнага паходжання. Напрыклад: *азэрэнхіма*, *каленхіма*, *парэнхіма*, *празэнхіма*, *склеранхіма*; *апатэцыі*, *клеыстатэцыі*, *перытэцыі*; *аўтаэпілізізм*, *геатрапізізм*, *фотатрапізізм*; *аграфіты*, *агрыяфіты*, *аксілафіты*, *антрапафіты*, *галафіты*, *геліяфіты*, *гіграфіты*, *гіграфіты*, *крыптафіты*, *крыяфіты*, *ксерафіты*, *мезафіты*, *псілафіты*, *сапрафіты*, *фанерафіты*, *хамефіты*; *актынастэла*, *дыктыястэла*, *эўстэла*. Гэта тлумачыцца тым, што даныя тэрміны ствараліся мэтанакіравана, адпаведна тым патрабаванням, якія ставіліся і ставяцца да навукова-тэхнічнай тэрміналогіі (у першую чаргу тэрмін павінен быць сістэмным як у плане зместу, так і ў плане выражэння).

Цяпер разгледзім, наколькі праяўляецца сістэмнасць батанічных тэрмінаў уласнага паходжання. Звернемся, напрыклад, да тэрмінаў, якія называюць органы раслін: *кветка* – 'орган насеннага размнажэння расліны' (БіялЭС, 698); *корань* – 'орган, які забяспечвае расліну вадой і мінеральнымі рэчывамі і ўмацоўвае яе ў глебе' (Расліны "94"); *ліст* – 'орган раслін, які займае бакавое становішча на сцябле і выконвае функцыі фотасінтэза, транспірацыі і газаабмену' (БіялЭС, 323); *парастак* – 'орган расліны, які складаецца з сцябла,

лісця, пупышак' (БіялЭС, 483); *плод* – 'орган размнажэння кветкавых раслін, які развіваецца з кветкі і змяшчае ў сабе насенне' (БіялЭС, 481); *семя* – 'орган палавага размнажэння і распаўсюджвання раслін' (БіялЭС, 566); *сцябло* – 'адзін з вегетатыўных органаў расліны, на якім размешчаны лісце і кветкі' (УБС, 459).

З азначэнняў даных тэрмінаў вынікае, што ўсе яны сэнсава ўзаемазвязаны. Гэта ўзаемасувязь праяўляецца ў тым, што калі мы аб'яднаем абазначаныя імі паняцці, то атрымаем цэласны раслінны арганізм.

Дыферэнцыяльнымі прыметамі названых паняццяў з'яўляюцца прыметы функцыянальнага характару: *кветка* – функцыя насеннага размнажэння; *корань* – функцыя забеспячэння і замацавання ў глебе; *ліст* – функцыі транспірацыі, фотасінтэзу і газаабмену; *парастак* – функцыя ўтрымання лісцяў і пупышак; *плод* – функцыя захавання семя; *семя* – функцыя палавага размнажэння; *сцябло* – вегетатыўная функцыя.

Такім чынам, даныя паняцці аб'ядноўваюцца ў асобную мікрагрупу, у якой размяжоўваюцца па інтэгральных прыметах. А гэта значыць, што і адпаведныя тэрміны з'яўляюцца сістэмнымі ў плане зместу.

А што назіраецца ў плане структуры? Параўнаем марфемны склад тэрмінаў: квет-к-а, корань, ліст, па-раст-ак, плод, семя сцябл-о.

З гэтых прыкладаў бачна, што кожны тэрмін мае адметную структуру. Таму ў даным выпадку сістэмнасці ў плане выражэння не назіраецца.

Трэба адзначыць, што амаль усе тэрміны ўласнага паходжання з'яўляюцца сістэмнымі толькі ў плане зместу. Гэта можна праілюстраваць на прыкладах мікрагруп тэрмінаў: *зярняўка, каробачка, касцянка, струк, стручок, сямянка, ягада, карэнішча, клубень, цыбуліна; аснова* (ліста), *жылкі, пласцінка* (ліста), *прылістак, чаранок; вузлы, міжвузеллі* і да т.п.

У межах беларускай батанічнай тэрміналогіі існуюць мікрагрупы, якія аб'ядноўваюць тэрміны рознага паходжання. І таму сістэмнасць у такіх выпадках таксама аднапланавая (толькі ў плане зместу). Напрыклад: *абалонка* (клеткі), *вакуолі, гіалаплазма, комплекс Гольджы, лізасомы, мембрана, мітахондрыі, плазмідэсмы, пластыды, полірыбасомы, рыбасомы, хларапласты, храмасомы, цытаплазма, ядзерка, ядро*.

Тэрміналагічныя сістэмы розных галін ведаў прасякнуты гіпанімічнымі адносінамі. Рода-відавая адносіны лексічных адзінак называюцца гіпаніміяй. Пры гэтай з'яве выдзяляюць два тыпы слоў: гіпонімы (выражаюць відавую паняцці) і гіперонімы (выражаюць родавую паняцці).

У тэрміналогіях перадаюцца сістэмныя адносіны паміж паняццямі, прычым змест відавочнага паняцця аказваецца шырэйшым за змест родавага, а аб'ём – вузейшы. Адсюль вынікае, што значэнне слоў-гіпонімаў (відавочнага паняццяў) уключае ў сябе большую колькасць семантычных кампанентаў, чым значэнне слоў-гіперонімаў (родавых паняццяў). Разгледзім гэтую з'яву на прыкладах тэрмінаў батанікі.

Напрыклад, гіперонім *галінаванне* падпарадкоўвае сабе рад гіпонімаў: *анізатамічнае галінаванне* – 'сістэма галінавання, пры якім адбываецца неаднолькавае развіццё бакавых галін' (СБТ, 16); *дыхатамічнае галінаванне* – 'галінаванне, калі на вершаліне галаўнога парастка ўтвараюцца два раўнацэнныя процілеглыя парасткі, якія зноў процілегла галінуюцца' (ТЗ "89-90", 41); *ізатамічнае галінаванне* – 'галінаванне, пры якім галоўная вось непрыметная або малавыразная, а восі наступных парадкаў аднолькава развітыя' (ТЗ "89-90", 42); *манападыяльнае галінаванне* – 'сістэма галінавання, пры якой галоўная вось не спыняе росту ў даўжыню, разрастаючыся з верхавінкавай пупышкі і ўтвараючы ніжэй сваёй кропкі росту бакавыя галіны' (ТЗ "89-90", 43); *сімпедыяльнае галінаванне* – 'сістэма галінавання парасткаў, пры якім галоўная вось спыняе свой рост або зрушваецца ўбок, а яе месца займае бакавая галіна, якая расце ў напрамку галоўнай восі' (ТЗ "89-90", 46).

Калі мы звернемся да больш дэталёвага аналізу і разгледзім, наколькі праяўляецца сістэмнасць у данай мікрагрупе тэрмінаў, то ўбачым, што яны сістэмныя ў плане зместу. Па-першае, у іх дэфініцыях ёсць агульная інтэгральная прымета – 'здольнасць даваць парасткі галіны'. Па-другое, у наяўнасці дыферэнцыяльныя прыметы: *анізатамічнае галінаванне* – 'неаднолькавае развіццё парасткаў'; *дыхатамічнае галінаванне* – 'протілеглае развіццё парасткаў'; *ізатамічнае галінаванне* – 'аднолькавае развіццё парасткаў';

манападзяльнае галінаванне – 'развіццё галоўнай восі і бакавых галін'; сімпадыяльнае галінаванне – 'развіццё бакавых галін у напрамку да галоўнай восі'. А ўсё гэта разам узятая дазваляе нам аб'яднаць даныя гіпонімы ў адзін рад, адзінкі якога абазначаюць сістэму галінавання.

Што ж тычыцца структуры, то вырысоўваецца наступная карціна:

анізатамічны (ад грэч. an (не) + isos (роўны) + tomeo (сячэнне)) – няроўнае сячэнне; *дыхатамічны* (ад грэч. diha (асобна, у розных бакі) + tomeo (сячэнне)) – падзяляю на дзве часткі; *ізатамічны* (ад грэч. isos (роўны) + tomeo (сячэнне)) – роўнае сячэнне; *монападыяльны* (ад грэч. monos (адзін, адзіны) + podos (тут – вась)) – адна вась; *сімпадыяльны* (ад грэч. syn (разам) + podos (вась)) – разам з васьцю.

Такім чынам, у плане выражэння гіпонімы толькі часткова сістэмныя.

Гіперонім *жылкаванне* (размяшчэнне жылак у лісце расліны) падпарадкоўвае сабе гіпонімы: *дугавое жылкаванне*, *пальчатое жылкаванне*, *паралельнае жылкаванне*, *перыстае жылкаванне*. Даная мікрагрупа, як і папярэдняя, будзе сістэмнай толькі ў плане зместу. А вась тэрміны наступнай групы з'яўляюцца прыкладам сістэмнасці ў двух планах (у плане зместу і ў плане выражэння): гіперонім *гінецэй* (сукупнасць пладалісцікаў, якія ўтвараюць адзін або некалькі пясцікаў) падпарадкоўвае сабе гіпонімы: *апакарпны гінецэй*, *паракарпны гінецэй*, *сінкарпны гінецэй*, *цэнакарпны гінецэй*.

Тое ж самае можна сказаць пра наступныя мікрагрупы: *глотка* – *лейкападобная глотка*, *мешкападобная глотка*, *трубкападобная глотка*; *арганізм* – *алігатрофны арганізм*, *аўтатрофны арганізм*, *гетэратрофны арганізм*. Але трэба адзначыць, што мікрагрупы, у якіх сістэмнасць праяўляецца ў абодвух планах, вельмі рэдкая з'ява. Затое сістэмнасць у плане зместу характэрна для ўсіх тэрмінаў беларускай батанічнай тэрміналогіі.

Такім чынам, гіпанімія – сутнасная ўласцівасць беларускай батанічнай тэрміналогіі, і яна з'яўляецца сведчаннем сістэмнай арганізацыі адзінак намінацыйна-тэрміналагічнага характару ў межах асобных мікрагруп. Беларускія батанічныя тэрміны іншамойнага паходжання, як правіла, з'яўляюцца сістэмнымі ў плане зместу і структуры, а для тэрмінаў уласнага паходжання характэрна сістэмнасць у плане зместу і часткова – у плане структуры.

¹ Реформатский А.А. Что такое термин и терминология // Вопросы терминологии. М., 1961. С. 61.

СКАРАЧЭННІ

АБОР "94" – Анатамічная будова органаў раслін. Ерэй Л.М. і інш. Мн., 1994; БіялЭС – Биологический энциклопедический словарь. М., 1984; Расліны "94" – Серабракова Т.Г., Елянеўская А.Г. Біялогія: Расліны. Бактэрыі. Грыбы. Мн., 1994; СБТ – Словарь ботанических терминов / Под ред. Дудки П.А. Киев, 1984; ТЗ "89-90" – Тэрміналагічны зборнік "89-90". Мн., 1992; ТСБМ – Тлумачальны слоўнік беларускай мовы: у 5 т. Мн., 1977-83; УБС – Біялагічны слоўнік / За ред. Пидоплічка І.Г., Ситняка К.М., Чаговця Р.В. Київ, 1974.

Ю.М.БАБІЧ

КОЛЕРАВАЯ І СВЕТЛАВАЯ МЕТАФАРА Ў ТВОРАХ ЯКУБА КОЛАСА

Адным з важных кампанентаў коласавай манеры пісьма выступаюць стылістычныя фігуры, заснаваныя на колеравай і светлавой лексіцы. Найбольш прадуктыўнымі сярод іх з'яўляюцца метафары, пры дапамозе якіх аўтар перадае незвычайныя па сваёй вобразнасці малюнкi, выказвае ў мастацкай форме ўласныя эстэтычныя погляды і пачуццi.

Кожная метафара грунтуецца на пэўным ядзерным слове або словах, якія ў сваю чаргу рэпрэзентуюць адпаведны колеракод ці светлавую дамінанту. Менавіта на гэтай падставе метафары можна падзяліць на колеравыя і светлавыя.

Асновай колеравых метафар служаць як спектральныя колеракоды* (у першую чаргу, *чырвоны*, *жоўты*, *зялёны*), так і ахраматычныя (*чорны*, *шэры*, *белы*). Светлавыя метафары будуецца ў асноўным на падставе пераасэнсавання семантыкі лексем *цёмны* і *светлы*.

Сярод колеравых найбольш прадуктыўнымі з'яўляюцца метафары, якія належаць да колеракода "чырвоны": *агністая чырвань адсвечвае, грае*

* Колеракод – асноўны каларонім, які аб'ядноўвае розныя лексемы са значэннем аднаго і таго ж колеру або яго адценняў.